

СТИЛЬОВІ ПОШУКИ В САКРАЛЬНІЙ АРХІТЕКТУРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

*С. Лінда, к. арх., У. Іваночко, к. арх.
Національний університет «Львівська політехніка»*

Ключові слова: історизм, сучасна архітектура України, архітектура Київської Русі, українське бароко, стиль, традиціоналізм.

У статті розглянуто стильові тенденції сучасного українського храмовбудування, а також визначено стильові прототипи для проектування та основні методи творчості.

Постановка проблеми. Українська церковна архітектура – видатне явище в історії національної культури. Сучасне храмовбудування України переживає складну пору відродження. Сімдесят років заборони церковного будівництва призвели до гострої нестачі церков, втрати архітектурної майстерності та будівельної культури. На початку 90-х років ХХ ст. така ситуація спричинила необхідність форсованого заповнення дефіциту релігійних споруд й Україна переживала бум сакрального будівництва. Проектування нових, реконструкція та добудова існуючих храмів стали важливою прикметою архітектурного життя незалежної країни. Робилося це за відсутності власного творчого досвіду і спиралося на досягнення понад півстолітньої давності. Історична спадщина стала у цей час невичерпним джерелом для нових творчих пошуків.

Аналіз останніх досліджень. Сучасна церковна архітектура є популярним об'єктом для досліджень. Матеріали нашої статті спираються на наукові розробки Б.Черкеса, Ю. Криворучка, Р. Галишича, О. Водотики.

Постановка завдання. Метою статті є виявити стильові тенденції у проектуванні сучасних церков в Україні, дослідити їх стильові прототипи та визначити найважливіші методики стилетворення.

Виклад основного матеріалу. Відродження релігійного будівництва після проголошення незалежності відбувалося швидше там, де фізично збереглося більше храмових споруд, тобто на західноукраїнських землях. Це пояснюється передовсім тим, що радянська влада остаточно прийшла на Західну Україну на 30 років пізніше (у 1939 р.), аніж на решту території, що дало змогу уникнути фатальних для релігії та святинь 20–30-х років ХХ ст. репресій і руйнувань. Саме із Західної України ідеї церковного ренесансу розповсюдилися на всю територію України.

Темпи храмового будівництва у 90-х роках минулого століття вражають. Протягом перших десяти років української незалежності у країні було споруджено 2187 нових церков, а 1850 знаходилися у стадії завершення. Ще близько 5000 нових церков і каплиць перебувало у стадії проектування. Таким чином, ми мали справу з будівництвом та проектуванням 9037 церков, тобто з бумом церковного будівництва.

Стильовий розвиток сакральної архітектури сучасної України характеризується двома паралельними тенденціями: історизмом та пошуком новітніх форм. Поняття історизм термінологічно вводить сучасну сакральну архітектуру України у постмодерністичний простір. Історизм виступає в такому разі у форму традиціоналізму, звернення до усталених віками норм і канонів проектування. Як творчий метод, історизм передбачає звернення до зразків історичної архітектурної спадщини та їх використання в актуальній творчості. До яких же джерел звертаються сучасні архітектори України? Тенденції сучасного українського храмовбудування спираються на три виразні «точки звернення» для свого розвитку: архітектура княжої доби (X–XIVст.), святині українського бароко (XVI – XVII ст.ст.) та зразки українського стилю кінця XIX – поч. ХХ ст., що продовжували традиції візантійської школи. Характерною ознакою кожної з цих епох є не лише те, що це були періоди найбільшого розквіту української архітектури, а й те, що кожна з них не була завершена історично, тобто не перейшла з однієї художньо-образної системи в іншу, а була раптово зупинена суспільними катаклізмами. Ностальгія за недовершеним і недоказаним стала основним важелем, який рухає сучасну церковну архітектуру України.

Першою церквою, яку наважилися відновити з часів незалежності у Києві у формах ХІІ ст., стала церква Успіння Пресвятої Богородиці, відома як Пирогоща, розташована у північно-західній частині Контрактової площі Подолу. Церква була знищена у 1934 р., проте перед цією акцією були проведені детальні дослідження збереженого вигляду пам'ятки. Архітектор В. Отченашенко відновив її на основі

гіпотетичної реконструкції Ю. Асєєва станом на XII ст. Реконструкція тривала з 1996 по 1998 рр., церкву було освячено на Великдень митрополитом України Філаретом. Теоретичні реконструкції Ю. Асєєва з його ідеалізованим уявленням про древньоруську архітектуру справили великий вплив на спорудження нових українських храмів. Прикладами використання форм архітектури княжої доби стали церква мучеників Бориса і Гліба у Львові (Р. Сивенький), церква Георгія Побідоносця для робітників Української залізниці біля Південного вокзалу Києва (1998 – 2001 рр., Р. Сивенький), рис. 1, Свято-Сергіївський храм у Харкові (В. Можейко, Л. Черкашина), церква у м. Біла Церква (Ю. Бабич), собор у м. Макіївка (Д. Яблонський).

Бароко є однією з найяскравіших сторінок архітектурної спадщини українського народу, цей час асоціюється з періодом відносної незалежності України, періодом героїчної боротьби та активної будівельної діяльності. Архітектура доби бароко – одна з найулюбленіших тем для новітніх архітектурних експериментів у галузі сакрального будівництва. Своєрідними взірцями для розвитку барокової теми стали Михайлівський Золотоверхий собор та Успенський собор Києво-Печерської Лаври. Тема козацького бароко лягла в основу архітектурного вирішення багатьох церков: у с. Зубра біля Львова (1992–1995 р., Р. Сивенький), православної церкви і дзвіниці у с. Брюховичі біля Львова (1996–2002 рр., М. Рибенчук), греко-католицької церкви у с. Бірки біля Львова (1995–2002 рр., М. Рибенчук), рис. 2, церква Вознесіння Господнього у Львові (1993–2002 рр., М. Рибенчук), церкви св. Миколи у с. Чернещина, Харківська обл. (С. Попова) та багатьох інших.

Рис. 1. Церква Георгія Побідоносця для робітників Української залізниці біля Південного вокзалу Києва. 1998–2001 рр., арх. Р. Сивенький. Прототипом стала древньоруська архітектура.

Рис. 2. Греко-католицька церква у с. Бірки біля Львова. 1995–2002 рр., арх. М. Рибенчук. За першоджерело образного вирішення була використана тема українського бароко.

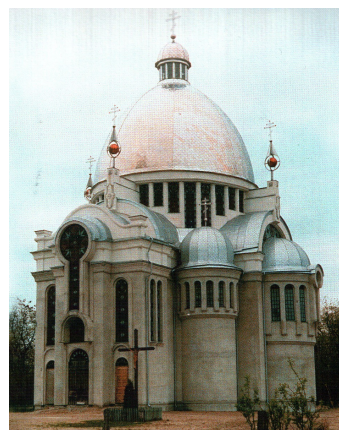

Рис. 3. Свято-Успенська церква у Великих Мостах Львівської обл. 1991–1994 рр., арх. В і С. Зотови. Розвиток теми неовізантійської архітектури початку XX ст.

Український стиль у сакральному будівництві кінця XIX – початку XX ст. представлений передовсім неовізантизмом, найбільша кількість зразків якого збереглося на Західній Україні. Принципи неовізантизму широко використовуються у проектах церков різних конфесій: це греко-католицькі церкви св. Володимира та Ольги (1991–2000 рр., М. та О. Вендзиловичі) та Всіх святих українського народу (1997–2007 рр., Л. Скорик) у Львові, православна церква Різдва Пресвятої Богородиці у Львові (1995–2000 рр., Р. Сивенький), Свято-Успенська церква у Великих Мостах Львівської обл. (1991–1994 рр., В. і С. Зотови), див. рис. 3. Одним із найяскравіших прикладів використання принципів неовізантизму сакральний комплекс і собор Зарваницької Божої Матері у с. Зарваниця біля Тернополя (1995–2000 рр., М. Нетриб'як). Цей сакральний комплекс став місцем масового паломництва.

Пошук новітніх архітектурних форм та відхід від традиції у її формальному вирішенні є результатом прагнення архітекторів увести сучасну сакральну архітектуру України у

загальноєвропейську орбіту храмування. Втілення нових ідей проходить складно, багато з них залишається на рівні проєктів, оскільки громади, які виступають замовниками, воліють мати традиційні будівлі. Проте слід зазначити, що повний відхід від традиції у церковному будівництві є неможливим, оскільки нові теми розвиваються на базі тих самих архітектурних прототипів, про які йшлося вище. При створенні нових образів та пошуку нових мов архітектори базуються на традиціях та канонічних вимогах церковної архітектури.

Найбільш відомою реалізацією у Львові є церква Різдва Пресвятої Богородиці на пр. Червоної Калини (1995–2000 рр.), створена за проєктом відомого канадського архітектора Р. Жука. У липні 2001р. Папа Римський Іван Павло II вибрав цю церкву як місце меси для сотень тисяч української та польської молоді. Українські архітектори експериментують з історичною архітектурою, намагаючись надати їй нового сучасного звучання. Л. Скорик у побудованій у 1997–2000 р. церкві Василя Великого у Києві використовує у завершеннях цитати з дерев'яної української архітектури. М. Обідняк в архітектурі греко-католицької церкви Покладення Пояса Пресвятої Богородиці у Львові (1995–1999 рр.) займається трансформацією традиційної триверхої української церкви. Своєрідністю та новаторством виділяються проєкти львівського архітектора

О. Матвіїв, прикладом чого є римо-католицький костел Неустанної помочі Найсвятішої Марії Панни (початок будівництва 1997 р.), який зараз у процесі будівництва, та церква у Ходорові Львівської обл. (рис. 4). Будівля вирізняється експресією ліній і форм, пошуком індивідуальних авторських символів. Сміливі та прості форми властиві церкві св. Георгія у Львові (1995–1998 рр., Р. Сивенький). Своєрідність та виразність Кафедрального собору Української греко-католицької церкви у Києві (2000–2005 рр., М. Левчук), рис. 5, досягається за допомогою об'ємно-просторового вирішення. У проєкті збережені традиції, проте зроблена спроба виразити часовий контекст XXI ст.

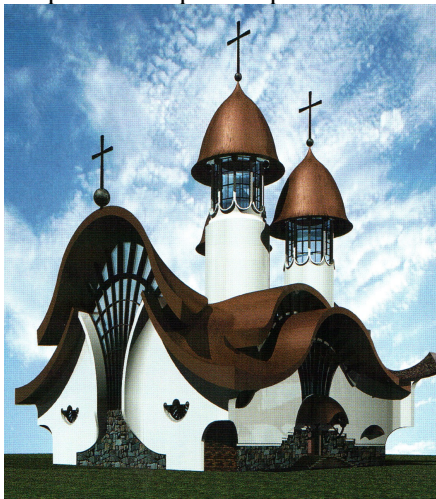

Рис. 4. Греко-католицька церква у Ходорові, Львівська обл. Проєкт 1999 р., арх. О.Матвіїв.

Архітектура церква побудована на модернізації барокових форм.

Рис. 5. Кафедральний собор Української греко-католицької церкви у Києві. 2000–2005 рр., арх. М. Левчук.

У проєкті використано модернізовані форми древньоруської архітектури.

У сучасній проєктній практиці архітектори використовують різні творчі методи проєктування, які ґрунтуються на використанні історичної спадщини. Перший з цих методів – це пряме відтворення, точна історична стилізація споруди. Використання такого методу вимагає досконалого знання історичних взірців, вільного володіння принципами стилізацій. Тому найчастіше цей метод використовують ті архітектори, які прийшли в сакральне будівництво з професії реставратора, наприклад, Ю.Лосицький. Пряме відтворення передбачає як відновлення споруд, які були зруйновані з тих чи інших причин, так і будівництво нових об'єктів із точним дотриманням вимог та канонів вибраного для проєктування стилю, точним репродукуванням архітектурних деталей та мотивів. Найхарактернішими прикладами використання методу прямого відтворення є відбудова Михайлівського Золотоверхого та Успенського соборів, а прикладами нового будівництва церква Віри, Надії та Любові у с.Порадівка Черкаської обл. (Ю.Лосицький), рис. 6, проєкт комплексу Свято-Воскресенського кафедрального собору у Полтаві (Ю. Шкодовський).

Рис. 6. Церква Віри, Надії та Любові у с. Порадівка Черкаської обл. Арх. Ю.Лосицький
Приклад прямого відтворення, точної історичної стилізації пам'ятки древньоруської архітектури.

Рис. 7. Храм Різдва Христового у Києві. Арх. І. Авдєєв, Я.Дяченко та ін. Приклад вільної інтерпретації стильового прототипу, у даному випадку барокової спадщини.

Рис. 8. Комплекс-храм св.Петра у Тернополі. Арх. С.Гора. Приклад модернізації архітектурних форм.

Проте більшість архітекторів обирають інший творчий метод у проектуванні – це вільна інтерпретація архітектурного прообразу, яка може бути більше або менше наближена точністю копіювання до оригіналу, проте допускає редукування архітектурних мотивів і деталей, зміну їх масштабу та ролі у структурі об'єкта, при цьому архітектурне першоджерело повинно легко ідентифікуватися. Прикладів використання такого методу у творчості сучасне храмобудування України дає найбільше: храм Різдва Христового у Києві (І. Авдєєв, Я. Дяченко та ін.), див. рис. 7, храмовий комплекс у с.Буки, Київська обл. (Ю.Бабич), церква у с.Гнездиців, Львівська обл. (В. і С. Зотови), церква у с.Бачів, Львівська обл. (В. і С. Зотови), церква у м.Тлумач, Івано-Франківська обл. (З.Соколовський, О.Мельник).

Ще один метод творчості, до якого українські архітектори вдаються порівняно рідко, – це модернізація традиційних архітектурних форм. Основою методу є «видобування» з усталеної архітектурної системи певних символів, знаків, архетипів, що асоціюються з певним стилем. Прикладів модернізації є небагато, що зумовлено, з одного боку, консервативністю мислення замовників (церковних громад), а з іншого – неготовністю багатьох архітекторів використовувати ультрасучасні форми в сакральному будівництві. Одним із прикладів такого підходу є комплекс-храм св. Петра у Тернополі (С.Гора) (див. рис. 8).

Висновки. Сакральні споруди є одним із найбільш масових типів громадських споруд у сучасному будівництві. Через велику перерву у спорудженні церков цей тип споруди фактично не розвивався, тому сучасні архітектори змушені відроджувати і по-новому «винаходити» принципи храмового будівництва. Невичерпним та єдиним джерелом для актуальної творчості є історична спадщина. Окрім того, континуація традиціоналістичних тенденцій є співзвучною традиції української

східної церкви. Основними архітектурними періодами для наслідування в українській сакральній архітектурі сьогодні є наступні: період Київської Русі, доба бароко та кінець XIX – перша третина XX ст. Сакральна архітектура саме цих періодів є джерелом для стильових пошуків у сучасному храмовуванні. Архітектори по-різному використовують історичну спадщину церковного будівництва. У сучасній проектній практиці розрізняють наступні методи творчості: історична стилізація (або пряме відтворення), вільна інтерпретація та модернізація.

Бібліографічний список

1. Черкес Б. Традиція та ідентичність в новій українській церковній архітектурі / Б. Черкес // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : архітектура. – 2003. – № 486. – С. 71 – 91.
2. Криворучко Ю. І. Регіональні особливості розташування церков в Україні / Ю. І. Криворучко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : архітектура. – 2002. – № 439. – С. 55 – 62.
3. Криворучко Ю. І. Територіальна організація релігії в Україні в 1990-х роках / Ю. І. Криворучко // Історичне краєзнавство України : зб. наук. праць. – Львів, 2003 ; Львів ; К. ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Кроць, 2004. – С. 470 – 484.
4. Гнідець Р. Б. Традиція і сучасність у церковній архітектурі Львова / Р. Б. Гнідець // Записки наукового товариства ім. Шевченка, праці Комісії архітектури та містобудування. – Львів : НТШ, 2008. – Т. CCLV. – С. 299 – 312.
5. Галишич Р. Українська церковна архітектура і монументально-декоративне мистецтво зарубіжжя / Р. Галич. – Львів : Сполом, 2002. – 336 с.

Линда С., Иваночко У. Стилевые поиски в сакральной архитектуре современной Украины

В статье рассмотрены стилевые тенденции современного украинского храмоустройства, а также определены стилевые прототипы для проектирования и основные методы творчества.

Ключевые слова: историзм, современная архитектура Украины, архитектура Киевской Руси, украинское барокко, стиль, традиционализм.

Linda S., Ivanochko U. Style search in sacral architecture of modern Ukraine

The trends of modern Ukrainian styles in the church building, also the style sources for design and main methods of creations are analyzed in this article.

Key words: historicism, modern Ukrainian architecture, Kievan Russ architecture, Ukrainian baroque, style, traditionalism.